

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MUSTAQIL ISHLARNI PIRLS BAHOLASH DASTURLARI TALABLARI ASOSIDA SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Mamatmusayeva Xurshida Ismoil qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti magistranti

Xurshidaismoilova9710@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining boshlang‘ich sinflarida mustaqil ishlarni PIRLS baholash dasturlari talablari asosida shakllantirish metodikasi haqida ma‘lumotlar va shuningdek bu borada amalga oshirilishi kerak bo‘lgan ishlar ham ko‘rsatib o‘tilgan.

***Kalit so‘zlar:** PIRLS xalqaro baholash dasturi, xorijiy tajribalar, ta‘lim sifatini baholash, o‘qituvchi, o‘quvchi.*

METHODOLOGY OF FORMING INDEPENDENT WORKS BASED ON THE REQUIREMENTS OF PIRLS ASSESSMENT PROGRAMS IN PRIMARY GRADES

ABSTRACT

This article provides information on the methodology of independent work formation based on the requirements of the PIRLS assessment programs in the primary classes of general secondary schools and the work to be carried out in this regard.

***Keywords:** PIRLS International Assessment Program Evaluation of the quality of education of foreign experiments teacher reader.*

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ В МЛАДШИХ КЛАССАХ НА ОСНОВЕ ТРЕБОВАНИЙ ОЦЕНОЧНЫХ ПРОГРАММ PIRLS

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлена информация о методике разработки самостоятельной работы в младших классах с учетом требований оценочных программ PIRLS, а также о работе, которую следует провести в этом направлении.

***Ключевые слова:** Международная оценочная программа PIRLS, зарубежный опыт, оценка качества образования, преподаватель, студент.*

KIRISH: So‘nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ulkan iqtisodiy o‘shish ko‘rsatkichlariga erishilayotganligi barcha sohalarda malakali kadrlar va yetuk mutaxassislariga bo‘lgan talablarni tobora oshirmoqda. Bu o‘z-o‘zidan o‘quvchilarimizning darslarga qiziqish xususiyatini oshirish va o‘qituvchilarning har tomonlama ta‘lim-tarbiyaga e‘tiborini kuchaytirishni talab etadi.

Yuqoridagi talablarning ta‘lim tizimi uchun juda muhim ekanligi, aksariyat xorijiy davlatlardagi kabi ta‘lim va fan sohalari rivojlanishini baholash va monitoring qilish orqali ta‘lim sifatini oshirishga qaratilgan ilg‘or tajribalarni sohaga jalb qilish kerakligini anglatadi. Ta‘lim sifati va samaradorligini oshirish yo‘lida xorijiy ilg‘or tajribalarni o‘rganish, xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

Respublikamizda qo‘yilayotgan amaliy qadamlarga xalq ta‘limi tizimida ta‘lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarning tashkil etilishi to‘g‘risidagi hukumat qarorining qabul qilinishi Ta‘lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasidek (IEA-International Association for the Evaluation of Educational Achievement) nufuzli tashkilot bilan hamkorlik aloqalarining yo‘lga qo‘yilishini misol sifatida keltirish mumkin.

IEA(Talim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi) tashkiloti tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlarning aksariyati o‘quvchilarning akademik faoliyatini bir yoki bir nechta fanlardan yoki fanlararo uyg‘unlik asosida baholashni o‘z ichiga oladi, bu esa dunyo bo‘yicha umumiy va har bir mamlakat kesimida ta‘lim jarayonlarini chuqur o‘rganishga yordam beradi.

O‘quvchilarning erishgan yutuqlarini o‘rganishda barcha o‘quvchilardan emas, balki ushbu qatlamning vakillari sifatida tanlab olingan o‘quvchilardan obyektiv testlarni o‘tkazish orqali baholanadi. Shuningdek, maktab direktorlari, o‘qituvchilar, o‘quvchilar, hattoki ota-onalardan so‘rovnomalar o‘tkazilib, maktabdagi ta‘lim sifatiga ta‘sir ko‘rsatuvchi omillar, jumladan, maktab resurslari, o‘quvchilarning ta‘lim olishga oid qarashlari, o‘qitish metodlari hamda uy sharoitida o‘quvchilarning bilim olishi qanchalik darajada qo‘llab-quvvatlanayotganligiga doir qimmatli ma‘lumotlar to‘planadi.

Ushbu tadqiqotlar yuqori texnik va ilmiy talablar asosida o‘tkaziladi. Shuningdek, o‘rganilayotgan holatlarning xususiyatidan kelib chiqib, amaliy tadqiqotlar bilan birga kuzatuv kabi samarali usullardan ham foydalaniladi.

O‘qish savodxonligini tadqiq etishda ta‘lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasining (IEA) PIRLS tadqiqoti mazkur assotsiatsiyasining 1991-

yildagi o'qish savodxonligini tadqiq etish dasturiga qo'shimcha holda 2001-yildan joriy etila boshlandi. Har besh yilda o'tkaziladigan ushbu xalqaro tadqiqot bolaning mustaqil inson sifatida rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etib, boshlang'ich ta'limda tahsil olayotgan o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini xalqaro miqyosda baholaydi. [1].

Ushbu dasturning ko'p yillar davomida muvaffaqiyatli faoliyat olib borayotganiga 2023-yilda 22 yil bo'ladi. Progress in International Reading and Literacy Study (PIRLS) – boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matni o'qish va tushunish darajasini baholash uchun yaratilgan dasturdir. Kengroq qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o'qish va o'qishni yanada yaxshilash uchun ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga oid ma'lumotlarni taqdim etadigan yirik xalqaro baholash dasturidir.

Shuningdek, PIRLS, yosh o'quvchilar tomonidan maktabda va maktabdan tashqarida ta'lim olishning katta qismini tashkil etuvchi, ya'ni badiiy tajriba orttirish, ma'lumot olish va undan foydalanish ko'nikmalarini baholash kabi ikkita keng qamrovli maqsadlarni ifodalaydi. Yana shuni aytish mumkinki, ushbu dastur zamon bilan hamnafas qadam tashlaydi hamda o'zining baholash mezonlarini zamonaviy talablarga muvofiq ravishda takomillashtirib boradi. Bunga misol sifatida, 2021-yilda o'tkaziladigan tadqiqotda o'quvchilarga birinchi marta raqamli formatdagi topshiriqlarni taqdim etishni rejalashtirganini aytish o'rinlidir. Raqamli formatga o'tish bilan birga, internet muhitida boshqariladigan ePIRLS onlayn o'qishni kompyuterda baholash kabi o'zgarishlar ham ko'zda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasi VM ning 2018-yil 8-dekabrdagi "Xalq talimi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 997-sonli qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi qoshida "Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi" tashkil etildi. [2].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF-5712-son Farmonida 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo'naltirilgan ta'lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan. [3].

PIRLSda yuqori natijalarga erishgan davlatlar o'quvchilarining yuksak yutuqlarga erishishdagi o'sish nuqtalari.

Tadqiqotlar 2001, 2006, 2011, 2016-yillarda o'tkazilgan bo'lib, 2021-yil tadqiqotning beshinchi davriyligi hisoblanadi. 2016-yilgi tadqiqotga Rossiya Federatsiyasining 42ta hududidan 206 ta umumiy o'rta ta'lim maktabi va 4577 ta boshlang'ich sinf o'quvchilari jalb etilgan bo'lib, tadqiqot natijalariga ko'ra Rossiya Federatsiyasi dunyo bo'yicha birinchi o'rinni egallagan.

2021-yilda o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra O'zbekiston unda ilk bor qatnashgan va PIRLS dasturi uchun qabul qilingan o'rtacha balldan (500) sezilarli past (437 ball) natija qayd etgan va 57 mamlakat orasida 49-o'rinni egallagan.

Tadqiqot mualliflari natijalarni o'qish ko'nikmalari darajalari bo'yicha to'rt guruhga (past daraja – 400 ball, o'rtacha – 475 ball, yuqori – 550 ball va rivojlangan – 625 ball) bo'lishganda Singapurda “rivojlangan” darajasiga yetgan o'quvchilar ulushi 35% ni tashkil qilgan. Rossiyada “yuqori” darajaga yetgan o'quvchilar ulushi 63% ni, Litvada – 54%, Latviyada – 40%, Gruziyada – 25%, Qozog'istonda – 28% va Ozorbayjonda – 11% ni tshkil qilgan.

O'qish ko'nikmalari bo'yicha solishtirganda, O'zbekistonlik o'quvchilar ochiq aytilgan ma'lumotni toppish va talqin qilish ko'nikmalari bo'yicha yuqoriroq natija (411 ball) qayd etishgan. Umuman olganda, jami 15ta davlat, jumladan, AQSH, Shimoliy Irlandiya, Avstraliya, Gruziya, Irlandiya, Latviya o'quvchilari yuqori darajadagi o'qish ko'nikmalari bo'yicha balandroq natijalarga erishgan.

Rossiyada boshlang'ich sinf o'quvchilarning o'qish savodxonligi bo'yicha olib borilayotgan ishlarda PIRLS darslari.

Har bir sinfda ta'limni differensiyalashga kuchli e'tibor berilishi zarur, bu borada aksariyat birinchi sinf o'quvchilarining muvafaqqiyatli boshlash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarga ega bo'lmagan maktablarga alohida e'tibor berilishi lozim.

Yana ikkita muammolarni yodda tutish kerak:

1. Eng kuchli o'quvchilarga kelgusidagi rivojlanishiga ko'maklashish.
2. O'g'il bolalarga yordam berish, chunki ularning natijalari qizlarning natijalaridan ko'ra yomonroq degan fikrlarni ko'rib chiqib aynan mana shu vazifalarni boshlang'ich sinf o'quvchilarining PIRLSda yuksak yutuqlarga erishishdagi o'sish nuqtalari deb belgilangan. [4]

Boshlang'ich ta'lim tizimi oldidagi ustuvor vazifalar sifatida esa ta'lim jarayonida turli xil matnlardan foydalanishni ta'minlash zarur: yaxlit, yaxlit bo'lmagan, murakkab, turli xil matnlarni o'qish uchun turli strategiyalarni ishlab chiqish, tushunib o'qishni shakllantirish va baholashning turli shakllaridan foydalanish kabi vazifalar qo'yilgan.

O'qish tezligini nazorat qilishdan ko'ra tushunib o'qishga urg'u berish kuzatildi. O'qish savodxonligi funksional savodxonlikning integrativ komponenti sifatida anglatmoqda. Rossiyada bu davlat hujjatlari darajasida qayd etilgan (FDAS UBT

2009-y.) Matematik, lingvistik, tarixiy, tabiiy-ilmiiy va ma'lumotnomalarni o'qishni o'rgatishda o'ziga xoslik ishlab chiqarilmoqda. O'qish savodxonligini baholashning turli modellari metapredmet natijasi sifatida yaratiladi. [5].[6].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Respublikamizning xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash Ta'lim inspeksiyasi huzuridagi "Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi" xodimlari tomonidan ishlab chiqilgan metodik qo'llanmada PIRLS tadqiqoti, uning o'ziga xos xususiyatlari, nazorat-sinov materiallarining ishlab chiqilishi haqida umumiy ma'lumotlar berilgan. Shu bilan birga, PIRLS tadqiqotining topshiriqlaridan, ya'ni matnlar va savollaridan bir nechta namunalar hamda ularning baholash mezonlari keltirilgan.

Shuningdek 4-sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash bo'yicha o'tkaziladigan PIRLS xalqaro tadqiqotiga tayyorgarlik ko'rish uchun PIRLSda berilgan matnlarning har biriga alohida mashq daftarlari ishlab chiqilgan. Mazkur ish daftari o'quvchilarining o'qish savodxonligini oshirish, o'qiganlarini tahlil qilish, talqin qilish hamda to'g'ri xulosa chiqara olish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qo'shimcha didaktik material hisoblanadi. Ushbu daftarni tayyorlashda PIRLS (Progress In International Reading And Literacy Study) tadqiqotining ochiq manbalaridan foydalanilgan. [7].

XULOSA

Ushbu tadqiqot sinovi har 5 yilda bir marta o'tkazishga mo'ljallangan bo'lib, 2021-yil uchun mo'ljallangan tadqiqotlarda O'zbekistonning boshlang'ich sinf o'quvchilari ham ishtirok etishi o'qituvchilariga katta mas'uliyat yuklaydi. Bu muhim vazifani amalga oshirish o'qituvchidan ta'limga yangicha yondashuvni va faollikni talab etadi.

O'quvchilarini xalqaro baholash darajasini belgilovchi PIRLSga tayyorlashda o'qish darsi jarayonida darslikda berilgan har bir matn yuzasidan o'quvchi o'zi mustaqil ravishda ushbu matndan kelib chiqib savollar tuzish vazifasi qo'yilsa, har bir bolaning berilgan matnni qay darajada o'zlashtirganligini uning tuzgan savollari orqali bilib olish mumkin. Bunda o'quvchilarining o'quvchining dunyoqarashi, mustaqil fikrlashi va obrazli tafakkuri har bir dars davomida rivojlantirilib boriladi. Dars jarayonida bola to'g'ri yoki noto'g'ri fikrini tinglab, to'g'ri xulosani hayotiy faktlar orqali chiqarishga o'rganib boradi.

REFERENCES

1. Ina V.S.Mullis va Michael O.Martin. PIRLS 2021 tadqiqoti qamrov doirasi.-T:-2021.-4 b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq ta‘limi tizimida ta‘lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-aprelda “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-sonli farmoni.
4. “Xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish – inson kapitalini rivojlantirish omilidir” mavzusidagi xalqaro vebinar. Sidorova Galina Aleksandrovna, Rossiya ta‘lim akademiyasining ta‘limni rivojlantirish strategiyasi instituti, ta‘lim sifatini baholash markazining katta ilmiy xodimi, pedagogika fanlari nomzodi.
e-mail: centeroko@mail.ru Veb-sayt www.centeroko.ru
5. “PIRLS 2021 xalqaro solishtirma tadqiqoti doirasida o‘qish savodxonligini shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari” nomli taqdimot. Kuznetsova Marina Ivanovna, Rossiya ta‘lim akademiyasi Ta‘limni rivojlantirish strategiyalari instituti Boshlang‘ich ta‘lim markazi yetakchi ilmiy xodimi. e-mail: centeroko@mail.ru Veb-sayt www.centeroko.ru
6. Ta‘lim inspeksiyasi huzuridagi Ta‘lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi saytlari. E-mail: markaz@tdi.uz Veb-sayt: <http://www.markaz.tdi.uz/> Telegram: <https://t.me/milliymarkaz>.
7. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash (Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, metodistlar va soha mutaxassislari uchun metodik qo‘llanma). Ta‘lim inspeksiyasi huzuridagi Ta‘lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. Toshkent, 2019-yil. 92 b.m